

մը կը պատմուի անօթութենէն մարդակե-
րութեան մղուած գեղջութենեւ տառաման,
Արեւելեան Ռուսիոյ մէջ: Մէկը յատկա-
նիշներէն այդ շրջանի երեւակայական գրա-
կանութեան՝ ան է որ հակառակ իր զօրա-
ւոր իրապաշտութեան, բառերը չմեղմելու
ուշագրաւ ձգտումին, ու իրականութիւնը
միայն նկարելու փափաքին, ունի գոյու-
թիւն անիրականութեան յստակ երակ մը,
երանգ մը: Այնքան քմայական էր եղած
կեանքը այդ օրերուն,՝ զպէքերը՝ այնքան
անսպասելի, որ իրականին ընդմէջ սահմա-
նագիծը կը թուէր կորսուած, ու ամբող-
ջութեամբ իրապաշտ մնալ ուզելով հան-
դերձ, գրականութիւնը կը հասնէր քմայա-

կան արդիւնքներու: Կեանքը աւելի զօ-
րաւոր էր քան fictionը:

Զարդանկարային և ուժական այս աղ-
ջամղութիւններու արձակէն էր որ 1924-ին
ծնունդ առաւ Ընդամիսը: Անկէ սաղին Սո-
վետ Ռուսիոյ գրական ամենէն տիրական
սեռը՝ վէպն է կրնանք ըսել: Դժուար է
ժամանակագրութիւն բռնել յաջորդ տաս-
նամեակին համար: Արդիւնքը այնքան հըս-
կայական է որ հեղինակներու և գիրքերու
անունները միայն յիշատակել ամբողջ գիրք
մը լեցնել պիտի նշանակէր: Պէտք է գո-
հանալ ուրեմն հիմնականներէն հիմնական-
ներուն յիշատակումով:

ԿԼԷՊ ՍԹՐՈՒՎ

ԶԵԿՈՅՑ ԵՒ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ

ԱՄԵՆ. ՍՐԲԱԶԱՆ ՊԱՏՐԻԱՐԺ ՀՕՐ ՌԻՂԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ

Ի ՍՈՒՐԲ ԷԶՄԱՍԻՆ

Մայր Տաճարը, ներքուստ, բացի կեդրոնական մասէն, կը պահէ իր վերջին քա-
ռասնամեակի պարզունակ վիճակը — պատերն ու առաստաղը մերկացած իրենց նախկին
գեղարուեստական զարդանկարներէն և պատկերներէն: Կեդրոնին մէջ, կաթողիկէին
ներսը, չորս սիւններու կամարները և անոնց անկիւնները, կը պահեն տակաւին ԺԸ.
գարու ոսկեթուփ զարդանկարները և ծաղկումները: Անկէ մի քանի պատարիկներ կը
մնան առաստաղի զանազան մասերու վրայ, թափելու մօտ: Առաստաղէն կախուած են
բիւրեղեայ ելեկտրական ջահեր, իսկ կամարներէն արծաթեայ կանթեղներու շարան-
ներ: Իջման և Աւագ Սեղանները զարդարուած են ոսկեզօծ խաչերով, ճաճանչներով
և աշտանակներով: Ըստ սովորութեան, պատարագամատոյց սեղաններու վրայ մեղ-
րամօ կը գործածուի: Եկեղեցւոյ յատակը Աւագ Սեղանէն մինչև Իջման Սեղանի դասի
վանդակը ծածկուած է մեծ ու փոքր գորգերով: Կաթողիկոսական երկու գահերը իրենց
յատուկ օճով և Իջման Սեղանը իր կաթողիկէով կը կազմեն Մայր Տաճարի առանձ-
նայատուկ զարդն ու գեղեցկութիւնը: Մայր Տաճարի գանձատունը և զգեստուց պահա-
րանները կը մնան իրենց նախկին կարգ ու սարքին մէջ: Մասնաւոր խնամքով կը պահ-
ուին հին և թանկարժէք զգեստներն, անօթներն ու զարդերը, Վեհափառ Կաթողիկոսի
անմիջական հովանաւորութեան տակ: Այս մասէն զգեստ կամ անօթ կ'առնուի Եկեղե-
ցւոյ գործածութեան համար Վեհափառի մասնաւոր արտօնութեամբ և Լուսարարապետի
և Գանձատան Յանձնարտօմի ձեռքով: Գործածականները կը պահուին Աւագ Սեղանի
ձախակողմեան պահարանին մէջ: Հոն են նաև Միւռոնի չքեղ կթխան, Ս. Յակոբ
ՄԺնայ Հայրապետի Աջը, Ս. Գեղարդը, Նոյեան Տապանի մասունքը և ուրիշ պատ-
մական նուիրական սրբութիւններ, որոնց ուխտի կուգայ Ժողովուրդը, շարունակ և մեծ
ջերմեռանդութեամբ: Ամէն օր, մի քանի անգամ Տաճարի մուտքը կը բացուի ընդու-

ներու ուխտաւորներն և հետաքրքիր հերերը, որոնց մէջ մեծ թիւ կը կազմեն հայ և ռուս զինուորները։ Անկողովեան դասի պատին մէջ կառուցուած է Մկրտումեան աւազանը որ նորոգուած և աւելի նպատակայարմար կերպով ձեւաւորուած գտայ այս անգամ։ Ա. էլմիածնի աւազանին մէջ մկրտուիլը հայ հաւատացեալներու սրտին շատ մօտիկ ըլլալով՝ Ս. էլմիածնի քահանաները գրեթէ շարունակ պաշտամունքներու ժամերէն դուրս Մկրտութեան Ս. խորհուրդ կը կատարեն, հերթաբար։

Ամենօրեայ երկու պաշտամունքները և կիրակնօրեայ և ալ տօներու Ս. Պատարագները։ Մայր Տաճարի մէջ կը կատարուին անխափան, վանքի մէջ ապրող բոլոր եկեղեցականներու մասնակցութեամբ։ Ժամերգութեանց երգեցողութիւններուն կը մասնակցին մի քանի աշխարհական ձայնաւոր զաւրներ, փոխառացութիւնը հերթաբար կը կատարեն Վաղարշապատցի տաներկու ձայնաւոր պատանիներ։ Պատարագներու երգեցողութիւնը կը վարէ Արթ. Տ. Նիկոլ Բնյ., իր մարդած երգեցիկ խումբով։ Միաբան վարդապետներ և քահանաներ խումբով պատարագի կերթան էլմիածնէն դուրս գտնուող եկեղեցիներն ու պատմական սրբավայրերը՝ անոնց տօն օրերուն, Սրբոց Հոգիսիրմեանց և Գայրանեանց տօներուն անոնց նուիրուած տաճարները, Ս. Մեսրոպի և Թարգմանչաց տօներուն՝ Օշականի եկեղեցին, Պայծառակերպութեան տօնին՝ Գառնի և Գեղարքայ վանքի եկեղեցին և այլն։ Մայր Տաճարի բոլոր պաշտամունքներուն միշտ ներկայ կը գտնուի Ժողովուրդը մեծ կամ փոքր թուով, իրենց աշխատութեան ժամերու և արձակուրդներու համաձայն։ Տաճարի ներքին և արտաքին մասերու ամբողջական նորոգութիւնը Ազգային-Եկեղեցական Ժողովի հրատապ հարցերէն մին էր և պիտի ներկայացուի Ժողովի Անկողին մէջ։

Վեհարանը ամբողջութեամբ նորոգուած էր դուրսէն և ներսէն, բացի Մազկեայ Դանլիճէն, ուր կը գտնուի Կաթողիկոսական Գահը և քովի անձնական աշխատութեան ծաղկեայ սենեակէն և ննջարանէն։ Նորոգուած էր ամբողջ կահաւորումը։ Պատերը զարդարուած էին կաթողիկոսներու իւզաներկ մեծադիր պատկերներով, պատուհաններէն կարուած էին վայելուչ վարդաշրջներ, սրահներու և սենեակներու յատակները ծածկուած էին արժէքաւոր գորգերով։ Վեհարանի մէջ կը գտնուէր նաև Կոմիտաս Վարդապետի երգեհոնը։

Վեհարանի ընդարձակ, պտղաւետ և ծաղկաւետ պարտէզ-բանջարանոցը, որ միշտ խնամքի առարկայ է եղած իրբև Վեհարանի առողջական պայմաններուն նպաստող ազդեցութիւնն էին, կատարելագործուած էր Տեղակալի յանձնարարած նոր մշակութիւններով՝ վկայեալ պարտէզայանի մը միջոցաւ որ զրկուած էր Երևանի բուսաբանական ինստիտուտին կողմէ։ Ի միջի այլոց գուրգուրանքով կը պահուէին Հանգուցեալ խորհրդակցութիւնի ձեռքով տնկուած և զարգացած տարեկան վարդենիները։

Այս գեղեցիկ պարտէզի հարաւային կողմը կը գտնուի վանքի թանգարանի մեծ շէնքը, կառուցուած իրիմեան Հայրիկի օրով։ Իր չորս համալսարաններով, պարզ շէնք մըն է, դժգոյսաբար ոչ բաւականաչափ լուսաւորուած։ Հարաւային երեսը կը նայի դէպի Ներսէսեան լիճը։ Պարտէզի հիւսիսային կողմի ռահմատապատէն անդին կը գտնուի Սինդոքի շէնքը, իր յատուկ ծառատանով, որ կ'երկարի մինչև վանքի արտաքին շէնքը։

Վեհարանի հարաւային և հիւսիսային ծայրերէն կցուած են Ղազարապատի և Տրգատայ զրան յարկարաւորները, որոնց մէջ կը բնակին վանքի Միաբանութեան անդամները, Երկու շէնքերն ալ, իրենց բոլոր սենեակներով, նորոգուած և կահաւորուած էին։ Վաղարշապատէն դէպի արեւելք երկարող շէնքին մէջ էին վանքի ընդարձակ հաւաքարանը, մասանը, մթերանոցները, շահմարանները, կառածը՝ ուր կը պահուէին Ամենապատիւ Տեղակալի անձնական գործածութեան յատկացուած ինքնաշարժը և վանքին բնականաբար մեծ ինքնաշարժը։

Այս երկար բերդամասն շէնքի վերջաւորութեան վրայ կը գտնուի տպարանը, իր յարակից շէնքերով։ Ասոնց մէջ պիտի կեդրոնացուին Մայր Աթոռի, վանքի և Ընծալ տարանի բոլոր տպագրական գործերը։

Տպարանի շէնքերու աջ կողմը կը բարձրանայ եռաթիւ նորաշէն Յպիսկոպոստանը, զարգարուն և վայելուչ շէնք մըն է ան առանձին յարկաբաժիններով և քնակարանի բոլոր յարմարութիւններով: Այս շէնքն ալ ունի իր առջևի ծառաստանը, որուն կեդրոնական ծառուղին կը տանի դէպի Մատենադարան:

Մատենադարանի շէնքը Էջմիածնի պարսպէն ներս կառուցուած շէնքերուն ամենէն սիրունն է, իր սրահազարդ ճակատով և մուտքով և հալկական ճարտարապետական ընդհանուր գիծերով: Գետնայարկին վրայ ունի ուրիշ յարկ մը, մեծ ու փոքր սենեակներով ու պատշգամբներով: Գետնայարկին վրայ կը գտնուին լուսուտը և օդասուն մեծ սրահներ: Այս շէնքը պիտի գործածուի Ընծայարանի համար: Սրահներէն մէկուն մէջ դասուորուած անասնոց սաներու գրասեղաններն ու նստարանները, մահճակալներն ու անկողինները: Մատենադարանի և Եպիսկոպոստարանի հիւսիսային կողմը կը տարածուի փարթամ ծառատանն որ կ'երկարի մինչև Սինոզի և Նոր Վեհարանի շէնքերը: Ընծայարանը պիտի ունենայ երկու եռամիայ շրջաններ, առաջինը բարձրագոյն վարժարանի ծրագրով, երկրորդը՝ Աստուածաբանական:

Գէորգեան Ընծարանը որ արեւելեան պարսպէն դուրս կը գտնուի իր յարակից շէնքերով, այժմ կը գործածուի իբրև զինուորական ապաքինարան: Յառաջիկային վանքին պիտի տրամադրուի, երբ Ընծայարանը պէտք ունենայ: Ընծարանի հանդիպակաց մեծ շէնքը կը գործածուի իբրև գեղարուեստից և մշակութային կեդրոն:

Ներսէսեան Լիճը իր շրջակայ ծառուղիներով և մօտակայ անտառով, Էջմիածնի ամենահաճելի գրասպասարն է: Վեհարանի պարտէզէն անցնող մշտահոս առուն միշտ լեցուն կը պահէ զայն: Հարաւային կողմէն ունի ելք մը որ կը հաւատարակողէն մուտքը: Յաւելեալ ջուրը կը ջրէ անտառը և շրջակայ այգիներն ու պարտէզները: Լճին արևելեան կողմը կը գտնուի վանքին հիւրանոցը որ այժմ կը ծառայէ իբրև զինուորական հիւանդանոց:

Արեւմտեան պարսպէն ամիթպպէն դուրս կը գտնուի Նոր Վեհարանը որ ուղղակի դէպի Տաճար կը նայի: Աւարտելէն վերջ գծախտարար կարելի չէ եղած կահաւորել և գործածել, զլիսուորաբար անցեալ պատերազմին պատճառաւ, ու յետոյ անոր յաջորդող աննպաստ և ծանր դէպքերու: Հսկայ շէնք է ան և կահաւորուած և զգալականութեամբ պէտք պիտի ունենայ համապատասխան զուսմանքերու: Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի փափաքն է որ Մայր Տաճարի նորոգութեան զուգարդի պիտի անոր ալ բացուածը, իրեն յատուկ անկեղծութեամբ և Էջմիածնապետութեամբ կը խորհի թէ անկարելի է մտածել մարդոց ֆիզիքական հանգստի համար երբ մեր հողին Էջմիածնայ Տաճարին մէջ, Աստուծոյ ճան մէջ, կը տառապի, անոր տխուր կերպարանքը տեսնելով: Շէնքի մէկ մասը կը գործածուի իբրև զինուորական վարժարան:

Ո. Էջմիածնի պարսպապատ քառանկիւսն (275 մէթր լայն և 235 մէթր երկար) ներսն ու դուրսը տարածուած և զարգացած ծառատաններն ու անտառները, վանականներու յարատեւ աշխատանքին մնացուն և զնահատելի արդիւնքներէն մին է: Յօյս ունինք որ ներկայ Միաբանութիւնը իր նախորդներու նախանձախնդրութեամբ ներշնչուած և ոգևորուած անոց խտէպով, պիտի արդիւնաւորէ իրեն հասած փառաւոր այս ժառանգութիւնը, վանական կեանքի քոլոր մարգերուն մէջ — կրօնական, ուսումնական, գրական և շինարարական:

Յունիս 13-ին և 14-ին մասնակցեցանք եկեղեցականաց այն ժողովներուն որոնք տեղի ունեցան Վեհարանին մէջ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի նախագահութեամբ: Ներկայ էին կիրիկիոյ Վեհ. Հայրապետը, Եպիսկոպոսները և թեմակալ առաջնորդները: Խորհրդակցութեան նիւթ ծաղան Ազգ.-Եկեղեցական ժողովի օրակարգին վերաբերեալ խնդիրները:

Յունիս 15-ին առաւօտուն կիրիկիոյ Վեհ. Հայրապետի առաջնորդութեամբ բոլոր հոգևորական պատգամաւորներա ուխտի գացինք Ս. Գայիանէ կոյսին տաճարը և վերադարձանք Ներսէսեան լճով:

Ազգային-Եկեղեցական ժողով. — Յունիս 16, Շաբաթ օր, առաւօտեան ժամը

11-ին, Ս. Էլմիսանի Մատենադարանի շինքին մէջ տեղի ունեցաւ Ազգ. - Եկեղեցական ժողովի բացումը ի ներկայութեան Ամենայն Հայոց Ազգընտիր Տեղակալ Տ. Գեորգ Ս. Արքեպիսկոպոսի, Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոս Գարեգին Ա-ի, Երուսաղէմի Պատրիարքի, Խորհրդային Հայաստանի, Խորհրդային Միութեան և արտասահմանի բոլոր թեմերու հոգեւորական և աշխարհական պատգամաւորներու, ընդամենը 102 պատգամաւոր, 28ը հոգեւորական և 74ը՝ աշխարհական:

Բացման արարողութեան ներկայ էին նաեւ ՍՍՌ Միութեան Ժողովմամուտին կից Հոգեւոր Պաշտամունքի Խորհրդի նախագահ Ի. Վ. Պոլեանսկի և Խորհրդային Հայաստանի Ժողովմամուտին կից Հոգեւոր Պաշտամունքի Խորհրդի նախագահ Սուրեն Ներսէսի Յովհաննէսեան:

Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի հրաւերով բացման աղօթքը արտասանեց Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսը որուն յաջորդեց անմիջապէս Էլմիսանի ի Հօրէն շարականի երգեցողութիւնը Երեւանի Օբերայի մասնաւոր երգչախումբին կողմէ: Ամեն. Տեղակալը խոսեցաւ իր բացման ճանքը վեր հանելով Ազգ. - Եկեղեցական Ժողովի պատմական քառաթէքը, զրուստելով հայ ժողովուրդի կատարած դերը, հայրենապաշտ պատերազմի մէջ, Զորք արտայայտութիւններով ողջունեց Խորհրդային Միութեան ներկայացուցիչ Պ. Ի. Վ. Պոլեանսկի և Խորհրդային Հայաստանի ներկայացուցիչ Պ. Սուրեն Ներսէսի Յովհաննէսեանը, Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ Աթոռներու ներկայացուցիչները և թեմակալ առաջնորդները և աշխարհական պատգամաւորները: Ի պատասխան խօսք առին Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսը և Խորհրդային Միութեան և Հայաստանի Կառավարութեան ներկայացուցիչները: (Տե՛ս Վիճի-ի միացեալ նախորդ թիւերը, 5-8):

Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի առաջարկութեամբ ժողովը հեռագրաւ իր յարգանքն ու երախտագիտութիւնը ներկայացուց ՍՍՌ Միութեան Մեծ Մարաշխտ Ստալինին:

Ժողովը, անցնելով իր օրակարգին, կատարեց նախագահութեան, Ատենապետութեան և Բարաուդարութեան ընտրութիւնները: Նախագահութիւնը յանձնուեցաւ Ամեն. Տեղակալ Սրբազանին, Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսին և Երուսաղէմի Պատրիարքին: Ատենապետ ընտրուեցան Տիար Աւետիք Խաւակեան, Ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեան, Վահմ. Ծանիկ Ջազըր, Տիար Հայկ Գալուզեան և Տիար Ռոմանոս Իսախան: Բարաուդար ընտրուեցան Տ. Գրիգոր Մ. Վրդ. Կարապետեան, Տ. Սահակ Ա. Բենյ. Սահակեան, Տ. Վահան Բենյ. Թափարեկեան և Տիար Առաքել Եղաբեան: Մանդաւային Յանձնաժողովի անդամք ընտրուեցան Գեր. Տ. Արտաւազգ Արքեպիսկոպոս (Նախագահ), Տ. Ջազգէն Վրդ. Պալեան, Տքտ. Արմենակ Աղաջանեան և Տիար Սեդրակ Բարաեան:

Այս ընտրութիւններէն յետոյ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանի հրաւերով Ժողովը իր ամբողջ կազմով Մայր Տաճար դնաց ներկայ գտնուելու Հանգուեցաւ Խորէն Վեհափառ Կաթողիկոսի Հոգեհանգստեան Պատարագին որ կը մատուցուէր Իման Սեղանի վրայ: Պատարագիչն էր Գեր. Տ. Մամբրէ Եպիսկոպոս որ և քարոզեց, բնաբան ունենալով «Հովիւ քաջ գանձն իւր դնէ ի վերայ ոչխարաց»: Պատարագին ներկայ էր Գանդըրպրի Աւագ Երէց Հիւլիթ Զօնսըն որ ներկայանալով Ամենապատիւ Տեղակալին Ազգային - Եկեղեցական Ժողովի գումարումը շնորհաւորեց: Ս. Պատարագէն վերջ տեղի ունեցան նաեւ Հոգեհանգստեան մասնաւոր պաշտօն և գերեզմանի այցելութիւն ի Ս. Գայիեանէ: Յաջորդ օր՝ Կիրակի, Ս. Պատարագ մատուցուեցաւ Աւագ Սեղանի վրայ, ժամարարութեամբ Գեր. Տ. Արտաւազգ Սրբազանի: Կ'երգէր Օբերայի խումբը:

Սրկորդգ հիստին, որ տեղի ունեցաւ Յունիս 18-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին, Ատենապետութեամբ Ակադեմիկոս Տիար Աւետիք Խաւակեանի: Կարդացուեցաւ Խորհ. Պետութեան Ժողովմամուտին նախագահ Մարաշխտ Յ. Ի. Ստալինի ներկայացուելիք յարգանքի և երախտագիտութեան հեռագիրը: Յետոյ, Ամեն. Տեղակալ Սրբազանը կարդաց իր զեկուցումը 1941-45 տարիներու Մայր Աթոռի գործունէութեան մասին: Կիլիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսը յանուն Ազգ. - Եկեղեցական Ժողովին գումանակութիւն յայտ

նեց Ամին՝ Տեղակալ Սրբազանի խոհուն, զգոյշ և իմաստուն գործունէութեան համար, Կարդացուեցաւ նաեւ Ամին. Տեղակալ Սրբազանի այն յուշագիրը որ մատուցուած էր Մեծ Մարաշխատին Ս. Էջմիածնի անհրաժեշտ կարգներու մասին: Ընթերցումէն վերջ Ժողովին ցոյց տրուեցան Մեծ Մարաշխատին հաւանութեան մակագրութիւնը և ստորագրութիւնը զոր հաճած էր զնել յուշագրի ճակտին: Ժողովը յօտենկայաւ և ծափահարութեամբ իր խորին յարգանքն ու մեծ երախտագիտութիւնը յայտնեց: Ժողովը իր երախտագիտութիւնը և յարգանքը յայտնեց նոյնպէս Հայաստանի Ռորհրդային Կառավարութեան:

Ժողովը այնուհետեւ զբաղեցաւ Ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեանի բերած խնդրով ըստ որում կ'առաջարկուէր Ազգովին տօնելու Մայր Աթոռի փոխադրութիւնը Կիւրիկիայէն Էջմիածին: Ոնգրոյն վերջնական կարգադրութիւնը յետաձգուեցաւ յաջորդ Ժողովին որ տեղի ունեցաւ յաջորդ օր Յունիս 19-ին: Ատենապետութեամբ Պ. Իսահակեանի և Զանկի Զազըրի, Ատենապետը կարգաց պատճէնը այն հեռագրին որ յանուն Ժողովը պիտի ջարդուէր Հայաստանի Ռորհրդային Կառավարութեան: Հեռագիրը ընդունուեցաւ ծափահարութեամբ:

Ժողովը անցաւ Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան նախագծի ըննութեան, սակայն Ամինապետի Տեղակալի առաջարկութեամբ յետաձգեց այդ աշխատանքը յաջորդ նիստերուն, որպէսզի բոլոր պատգամաւորները անձամբ ուսումնասիրելու պատենութիւնը ունենան:

Ամին. Տեղակալ Սրբազանը մանրամասն տեղեկութիւններ և լուսաբանութիւններ տուաւ Հոգեւոր Զեմարանի ծրագրի և ծախուց մասին: Կարդացուեցաւ ծախուց նախաւաշիւր, որ կը հասնէր 1.150.000 օուրիւրի: Առաջարկուեցաւ կազմել պիւտճէի Յանձնարարութիւնը, Զեմարանի և Վանքի պիւտճէի կազմութեանը զբաղելու:

Ժողովը յետոյ լսելով Կիւրիկիոյ Վեհ. Կաթողիկոսի կազմած բանաձեւը Մայր Աթոռի Կիւրիկիայէն Էջմիածին փոխադրելու տօնակատարութեան մասին, որոշեց 1945-46 տարին հաւակել Երեւանի Զարեհի անկան Տարի պատմական այդ դէպքը և անոր յաջորդող Մայր Աթոռի 500 ամեայ գործունէութիւնը արժանաւորապէս գնահատելու, յիշելով այս առթիւ Կիւրիկիոյ, Երեւանի ընթացքին:

Ժողովը իր չորրորդ նիստին մէջ Ատենապետութեամբ Տիար Հայկ Գալուսեանի և ի ներկայութեան 104 պատգամաւորներու (31 հոգեւորական և 73 աշխարհական) կազմեց Պիւտճէի Մասնաժողովը: Ատենապետը Ժողովին յայտարարեց թէ Տիար Մկրտիչ Մարեան յանձն առած էր Մայր Աթոռին նուիրելու տպարանական ամբողջ նոր սարուածք մը: Ժողովը ընդունեց այս նուիրատուութիւնը ծափահարութեամբ: Այնուհետեւ Ժողովը զբաղեցաւ Ընծայարանի սաներու որդեգրութեան հարցով: 42 սաներ որդեգրուեցան հետեւեալներէն. Նիւ-Եօքթի թեմ՝ 10, Գալիֆօրնիոյ թեմ՝ 10, Վրաստանի թեմ՝ 6, Իրան-Հնդկաստանի թեմ՝ 4, Տիար Հայկ Գալուսեանի թեմ՝ 3, Վանքի Զազըր՝ 2, Ատրպատականի թեմ՝ 1, Եգեմի թեմ՝ 1, Գեք. Արմաւազի Սրբազան՝ 1, Ակադեմիկոս Մալխասեան՝ 1, Մկրտիչ Մարեան՝ 1, Իօսէին Փափաղեան՝ 1, և Կարապետ Սարեան՝ 1: Որդեգրողները յանձն առին իրենց որդեգրեալին համար վճարել 6 տարի, տարեկան 500 տուրքի հաշւով: Ժողովը Ընծայարանի համար անհրաժեշտ տեսաւ նաեւ Մատենադարան մը որ բովանդակէր կրօնական և եկեղեցական գիրքեր: Մայր Աթոռի պահպանման համար որդեգրուեցաւ, «Լուսաւորչի Լուսմայ» ի տուրքի գրութիւնը:

Ժողովը այս նիստին մէջ մեծ կարեւորութեամբ զբաղեցաւ նաեւ Մայր Տաճարի նորոգութեան հարցով: Որոշուեցաւ ամէն զնով ի գլուխ հանել այս անյետաձգելի ազգային նուիրական պարտականութիւնը:

Այս նիստին, Կերաբար, ներկայ կը գտնուէր Գանձըրպրիի Աւագբեւեց՝ Գեքարաբելի Տոքը. Հիւլիէթ Զոնսըն: Նախագահութեան փափաքով Ատենապետը առաջարկեց Ժողովի կողմէ շնորհակալութիւն յայտնել բարձրատիճան հիւրին, իր ազնիւ հետաքրքրութեան և ուշադրութեան համար: Տոքը. Զոնսըն պատասխանեց Ատենապետի

խօսքին զգայուն ճառով մը։ Ամեն. Տեղակալ Սրբազանը գնահատելով յայտնուած զգացումները խոստացաւ գեղեցիկ հոգեւոր նուէրով յաւերժացնել անոր այցելութիւնը։

Երեկոյին, Մայր Տաճարի մէջ, Թարգմանչաց տօնին առթիւ Նախատօնակ կատարուեցաւ։ Ժողովը, իր հինգերորդ նիստին, ունկնդրեց Պիւտնէի Մասնաժողովի տեղեկագիրը, ըստ որում, կը շարատարուէր թէ միաձայնութեամբ համաձայն էին որ հարիւրին 5 տոկոսի տուրքի խնդիրը, յանձնուի նորընտիր Հայրապետին տնօրինելու ըստ իւր հայացակէտին։ Ամենապատիւ Տեղակալ Սրբազանը խոստացաւ յաջորդ նիստին լուսաբանութիւններ տալ պիւտնէի մասին։ Մանգատային Յանձնաժողովի Նախագահ Գեոր. Տ. Արտաւազդ Սրբազան, կարգաց պատգամաւորներու անուանացանկը վերաճըղումներ կատարելու համար, և յայտարարեց որ ներկայ պատգամաւորներու թիւը 106-ի հասած էր։

Մայր Տաճարի վերանորոգութեան հարցին նկատմամբ Ժողովը Ակադեմիկոս Մալխասեանի առաջարկութեամբ որոշեց կազմել Նախագիծ — Նախահաշիւ մը ձեռնարկու անձերու անչափութեամբ։ Ժողովը, յետոյ, լսելով Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան Նախագիծի մասին Տեղակալ Սրբազանի բաւարար բացատրութիւնները, միաձայնութեամբ համաձայն գտնուեցաւ որ անոր քննարկութիւնը կատարուի յաջորդ նիստին։

Այդ նիստին որ տեղի ունեցաւ Ատենապետութեամբ Վսեմ. Զանիկ Զազըրի, Ժողովը իր օրակարգի գլխաւոր խնդրոց դառնալով կանոնաւորութեան համար որոշեց պիւտնէի հացը վերջացնելէ յետոյ անմիջապէս կատարել Հայրապետական ընտրութիւնը, իսկ Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան քննութիւնն ու վաւերացումը կատարել ընտրութիւնէն յետոյ։

Ըստ այդ որոշման, Ամեն. Տեղակալ Սրբազանի հրահանգով Գեոր. Տ. Ռուբէն Մ. Վրդ. Դրամբեան, կարգաց 1945—46 տարեշրջանի Մայր Աթոռոյ և Ս. Էջմիածնի Միաբանութեան պիւտնէն իր բոլոր մանրամասնութիւններով, որոնց գումարը կը հասնէր 2.100.000 ռուբլիի։ Ամեն. Տեղակալ Սրբազանը Ժողովին տուաւ բացատրութիւններ և լուսաբանութիւններ թէ՛ պիւտնէի մասին, և թէ՛ եկամտից աղբիւրներու մասին։ Ժողովը ընդունելով ներկայացուած տեղեկութիւնները՝ որոշեց պիւտնէն դրոցել, սահմանուելիք տուրքին վրայ աւելցնելով «Լուսաւորչի Լուսմա»ն։

Ժողովը յետոյ դարձաւ իր օրակարգի յաջորդ կէտին և որոշեց այդ օր երեկոյեան ժամը 3.30-ին կատարել Հայրապետական ընտրութիւնը Մայր Տաճարին մէջ։

(Տե՛ս Սիոն-ի միացեալ Նախորդ թիւերը, 5—8)։

Ազգ. — Եկեղեցական Ժողովի վերջին նիստը տեղի ունեցաւ Յունիս 25-ին, Նախագահութեամբ Ն. Ս. Օձուքեան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Տ. Տ. Գէորգ Զ. ի, և Ատենապետութեամբ Ակադեմիկոս Աւետիք Իսահակեանի։ Ժողովը անցաւ Եկեղեցւոյ Սահմանադրութեան քննութեան և վաւերացման։ Կարգացուեցաւ Սահմանադրութիւնը։ Եղած դիտողութիւններուն տրուեցան բաւարար լուսաբանութիւններ։ Ժողովը ընդունեց զայն այնպէս ինչպէս ներկայացուած էր — իբրեւ Նախագիծ և ոչ վերջնական բնոյթ ունեցող օրէնք։ Կոնգակաւ զրկուելէ յետոյ և գործնական բովէ անցնելէ վերջ անիկա պիտի խմբագրուի վերջնականապէս և պիտի հաստատուի Ազգ. — Եկեղեցական Ժողովի կողմէ։

Ժողովը կազմեց Գեորգոյն Հոգեւոր Խորհուրդը հետեւեալ հոգեւորական և աշխարհական անդամներէ։ Տ. Ռուբէն Մ. Վրդ. Դրամբեան (այժմ Եպիսկոպոս), Տ. Վահան Մ. Վրդ. Կոստանեան (այժմ Եպս.), Տ. Ներսէս Մ. Վրդ. Աբրահամեան (այժմ Եպս.), Տ. Կարապետ Մ. Վրդ. Թուսանեան (այժմ Եպս.), և Տ. Եղիշէ Վրդ. Յարութիւնեան, Ակադեմիկոս Ստեփան Մալխասեան, Երուանդ Շահազիզ, Բրօք. Մինասեան և Ստեփան Կամսարական։

Եկեղեցւոյ Բարեկարգութեան հարցին նկատմամբ եղած հարցումին ի պատասխան Ամեն. Տեղակալ Սրբազանը վերստին յայտարարեց թէ Ժամանակի ողութեան և այլ պատճառներով Ժողովը հնարաւորութիւն պիտի չունենար զբաղելու այդ հարցով։ (2)